

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
Videm - via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 - Poštni predal 186
Glavni in odgovorni urednik
VOJMIR TEOLDI
Tiskarna T. Marioni - Videm

MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEMSKI POKRAJINI

NAROČNINA :
Za Italijo: polletna 600 lir -
letna 1000 lir - Za inozemstvo:
polletna 800 lir - letna 1500 lir
Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 50 lir

25. april in 1. maj

Zopet nas je 25. april spomnil s ti-sočerimi proslavami na dogodke še sveže preteklosti, katere se še vsi spominjamo.

25. april je postal že zgodovinski datum: zgodovina ljudske vstaje proti nacizmu in fašizmu. Toda gorje, če bi bil ta dan samo koledarski datum. Petindvajseti april, kakor prvi maj za delavce vsega sveta, je zgodovina dolgih vrst borb, porazov in zmag, žrtvovanj in mučenštev, od najvidnejših kot Matteotti, Gramsci, Gobetti, Amendola, don Minzoni, Rosselli, Curiel, pa do neznanih borcev za svobodo, mož in žena, ki se zdi, da nimajo več imena, čeravno so dali kri in leta življenja, kakor tudi eksistenco samo v zaporih, v konfinaciji, v mučeniških celicah in nacističnih taboriščih, in pripravljali s svojim žrtvovanjem zmagoslavno vstajenje, ko je parizanska vojska mest, vasi in gora, oborožena predvsem s svojo vero in svojo osvobodilno voljo, junaško zaključila borbe pol stoletja za demokratično in socialno vstajo vsega naroda.

In te velike, plemenite junaške borbe so se udeležili v veliki meri tudi žene in moške beneške Slovenije; na njihovem ozemlju se je začela trda borba proti nacifasizmu in tam so bile najhujše bitke.

Tudi če je bilo toliko žrtvovanja in pridobljena tolikšna slava, se danes vseeno sprašujemo, kakšne sadove je sedaj prinesla zmaga 25. aprila 1945.

Poglejmo okoli sebe brez pesimizma in brez otočnosti: v resnici malo. Ostane obveza za antifasistične in odporne sile, za stare in mlade in za tiste, ki so v tistih borbah spoznali upanje nove civilizacije; in ta obveza nastaja prav iz objektivnih pogojev, v katerih nadaljuje življenje naše narodne skupnosti, ki na žalost še naletava na kontradikcije nekončne revolucije v zakonih, običajih in strukturah.

Nastaja zato nujnost, da se zganemo, da gremo zopet na pohod: nadaljevati je treba moralno, socialno in ekonomsko revolucijo; z demokratičnimi borbami in v slogi z vsemi, ki so hoteli in ki hočejo pravo svobodo in pravico, ki je potrjena v dejanjih in stvareh.

Na vsak način nas tolaži, da je zopet prišel 25. april s svojim soncem in pomladjo, z odmevom tolikih borb, s spominom na veliki zmagoslavni upor.

Pripoznavati 25. april in obljube svobode, miru in pravice je dolžnost; in dolžnost vseh in vsakega je tudi, da se pohiti z izpolnitvijo nacrta, ki je programski temelj odporne gibanja oziroma omenjenih premes, samo s katerimi bodo mogli vsi narodi doseči mir in varnost in se med seboj v namelih in ciljih pobratiti v harmoniji.

V Beneški Sloveniji, kakor drugod po svetu, pričakuje kdor dela, trpi in upa v boljši svet brez krivic, brez sovraštva in brez vojn, PRVI MAJ kot najlepši praznik.

Čeprav nima več tistega revolucionarnega navdušenja, je PRVI MAJ še vedno največji praznik delavcev vsega sveta.

Datum, ko so bogati Američani leta 1890 v Chigagu streljali na mirno množico delavcev, ki je zahtevala osemurni delavnik, se je spremenil v mednarodni praznik dela.

Nekdaj — in tudi danes v raznih državah: Španiji, Portugalski, Rhodeziji, Južni Afriki, Indoneziji in drugod — so se države z buržuazskim režimom bale prvega maja in zato je bilo praznovanje prepovedano. Mobilizirale so vojske in policije, ko so se za en dan vsi zavedni delavci sveta čutili resnično bratje. Takrat je zastavala rdeča zastava, simbol zatiranih, simbol dela in civilnega, socialnega in človeškega napredka, ali neškodljive himne, da so izkoriščevalci podivjali nad proletarci; izkoriščevalci, ki so se posluževali vsega — preganjanja, zasorov in čestokrat tudi svinca — da bi le mogli obdržati v celoti svoje kastrovske privilegije.

Na srečo danes, vsaj v civiliziranih in bolj razvitih deželah sveta, ne ovirajo več praznovanja prvega maja in se zato ta praznik predstavi v vsej svoji idealni popolnosti in svobodi ne da bi pri vsem tem izgubil svoj prvotni pomen. Današnje manifestacije v čast najlepšemu in največjemu prazniku dela dobe skoraj povsod simpatično in veselo fiziognomijo v lastni intimnosti tistega, ki so neposredni, najbližji in bodoči cilji vsega delovskega razreda.

Seveda tudi mi pozdravljamo PRVI MAJ in izkoriščamo to ugodno priliko, da pošljemo potom teh vrstic pozdrave vsem delavcem naše skupnosti, tako tistim, ki žive doma, kot onim, ki se pehajo po svetu za vsakdanjim kruhom, in jim tudi izrekamo našo bratsko solidarnost.

PO NAŠIH VASEH IN DOLINAH

Sovodenjska dolina in njena okolica

V Matajurju stoji pred cerkvijo velikanski kip Kristusa, ki so ga domačini kupili v Morteglianu pred prvo svetovno vojno za sto lir - Depopulacija in prazne hiše - Trgovci iz Sovodenj pripelje živč v vasi na pobočju Matajurja samo enkrat tedensko - Očarljiva panorama: kadar je jasno, se vidi s prostim očesom vsa furlanska nižina do Gradeža in morje - Kdaj bodo zgradili na Matajurju turistično naselje?

Na sliki je prijazna gorska vasica Gorenji Brnas, ki leži na desnem bregu doline

S PREHODOM IZ DRŽAVNE NA DEŽELNO LASTNINO

Rabeljski rudniki bobo ekonomsko koristili vsej Deželi Furlaniji - Julijski Benečiji

Iz pridobljene rude predelajo vsako leto za več kot deset milijard lir kovin, a dohodek bi se mogoče znatno povečati, če bodo, kar je upanje in tudi potrebno, zgradili v Furlaniji naprave za predelavo in popolno izkoriščanje rude - Zaradi svoje posebne geografske lege nudi rudnik ugodne možnosti za razvoj v smeri Skupnega evropskega tržišča

Pred kratkim so bile potrjene določbe za izvajanje posebnega statuta Dežele Furlanije-Juljske Benečije in s tem je tudi lastnina rabeljskih rudnikov kot smo že poročali prešla z Države na Deželno. Tako se je torej uresničilo živo pričakovanje deželnih oblasti. Z pred tem so deželni organi pregledali, v tehničnem in političnem smislu, vse alternative za izkoriščanje tega velikega premoženja in sedaj se pripravljajo, da predložijo zaključke dolgega pripravljalnega dela, kateremu bo sledila dokončna odločitev.

Gospodarska važnost rabeljskih rudnikov je že na široko dokumentirana čeprav javno mnenje o tem ni informirano razen morda prebivalstvo Kanalske doline. Rabelj je edini rudnik na področju dežele. Ruda, ki se tu koplje je predvsem cinkova svetlica in svinčni sijanjik razen še manjših količin železovega kršca (pirita). Kemične značilnosti rude zahtevajo, da se ta najprej peče v posebnih pečeh, kjer se sprosti žveplo. Na ta način je moč pridobiti tudi žvepleno kislino, ki ima tudi precejšnjo vrednost. Iz cinkove svetlice se pridobiva tudi germanij. Odstotek kovinskih rud je okoli 7% izkopene rude. Ta odstotek se zelo približuje tistim od najbolj bogatih italijanskih in evropskih rudnikov.

Ugotovljene rezerve rabeljskega rudnika dosega danes 3,5 milijona ton vendar: pa obstajajo še velike zaloge že izkoriščene rude, ki vsebujejo še 4-5% kovinskih rud, ker so v starih časih bile naprave za pridobivanje kovin še slabe. Naj pomnimo tu, da izvirajo prvi podatki o izkoriščanju rudnika še iz leta 1006, vendar pa zgleda, da so jo poznali že v četrtem stoletju po Kristusu. Izkop je sedaj skoro popolnoma mechaniziran na podlagi del, ki so jih začeli leta 1946, dnevno doseže 1.800 ton rude. Zaradi strukturne organizacije prepelejo sedaj vso rudo iz dežele. Letna proizvodnja doseže 60.000 ton cinkove svetlice in 4.000 ton svinčenega sijanjika, med tem ko proizvodnja pirita zelo niha iz leta v leto (6.000 ton leta 1961). Proizvodnja je od leta 1934 do 1962 redno naraščala.

Trgovska vrednost izkopene rude se približuje trem milijardam lir, vendar pa je treba tu pripomniti, da gospodarska važnost rudnika sledi bolj na vrednosti predelanih kovin, ker izkop sam prinaša najmanjšo dobičko.

Zanimiv je pregled srednjih vrednosti predelanih kovin in ostalih produktov. Približne vrednosti so sledeče: cink L. 6.695.000.000, germanij L. 2.171.000.000, kadmij L. 223.000.000, žvep. kislina L. 665.000.000, svinec L. 482.670.000, skupno L. 10.246.670.000.

Rudniško poslovanje, kot je danes, izvira iz leta 1923, ko sta bila združena bivši državni (avstrijski) rudnik v Rabelju in zaseben rudnik grofov Henckel. Koncesija je

bila najprej dana družbi «Società anonima Miniere Cave del Predil», ki je potem postala «Rabl società mineraria del Predil». Ob zapadu koncesije leta 1963 je država, v pričakovanju nastopa deželnih organov, začasno izročila rudnik ustanovi A.M.M.I. Koncesija, ki je zapadla 31. decembra 1964, ni bila obnovljena v pričakovanju dokončne odločitve Dežele, ki je postala lastnica rudnikov 26. junija 1965 in ki od 1. novembra istega leta ima pravico tudi rudnik upravljati.

Kot smo že rekli, trenutno predelujejo rudo izven deželnih meja z druge strani pa je kratkotrajnost koncesije družbi Animi privedla do tega, da je iskanje novih ležišč rude omejeno in da se je vlaganje novih kapitalov skrčilo na minimum.

Obstaja več razlogov, poleg političnega in socialnega, ki podpirajo že večkrat izražen namen za gradnjo naprav za popolno izkoriščanje rude na področju dežele. V prvi vrsti večja ekonomičnost prevozov, ki sedaj zelo obremenjujejo cene. Razdalja med Rabeljem in industrijskim

pristaniščem Benetk Marghero je 230 km, če vzamemo v poštev Porto Nossa pa celo 440 km. Velike količine vode, ki jih vsebuje izkopena ruda pa predstavljajo mrtvo težo, ki doseže tudi 11,5% prepeljane rude. Prevozni stroški obremenjujejo danes vsak kilogram cinka z vsoto, ki gre od najmanj 8 do največ 11 lir. Če pa bi predelovali rudo na kraju samem, bi ti stroški v nobenem primeru ne presegli treh lir na kilogram.

Problem cen je danes povezan s konkurenčnostjo in še posebej s Skupnim Evropskim Tržiščem. Rabeljski rudnik se nahaja na področju, ki lahko nudi marsikatero možnost za razvoj v smeri Skupnega tržišča še posebej zaradi bližine Zahodne Nemčije, ki je velik potrošnik cinka in pocinkanih materialov. Tu pa se pojavi zelo delikatna točka. Tehniške studije v okviru Skupnega tržišča so ugotovile, da bi tak rudniški kompleks, če bi hoteli vzdržati italijanski in ostali evropski konkurenci, moral biti zmožen doseči proizvodnjo blizu 100.000 ton letno.

Rabeljski rudniki so od nekdanj predstavljali za okolico dober vir dohodkov. Na sliki vidimo naselje Rabelj, v ozadju se pa mogočno dviguje «Rabeljskih pet špic»

še nekaj posameznih hiš po bližnjih obronkih in višje gori po hribih. Cesta teče vseskozi skoraj po ravnem do Sovodenj in je po njej res prijetno potovati. Tu in tam zastane oko na lepo urejenih vinogradih ali sadovnjakih in bujni rasti gozdičkov.

Tu je Trpeč, prva skupina hiš, ki nas pozdravlja s svojo naravno toplino, s toplino kar najbolj iskrenega prijateljstva.

Nekoliko dalje, na desnem bregu visoko v hribu je Gorenji Brnas s svojimi zaselki. Tudi ta vasica je gostoljubna in ljubka: do nje bi prišli, če bi zavili na levo stransko kolovozno pot. Nismo šli tja, vasi, co smo gledali od daleč iz pokrajinske ceste. Zaselek Brdica (Brizza) je na naši desni in se nam zdi od daleč kot rožni cvet, tako ima enakomirno in pravilno razporejene hišice.

Že smo v Sovodnjah, kjer je sedež občine. Tu se stekata Aborna, ki priteka izpod Matajurja in Reka, ki priteka iz livške kotline. Dolina in cesta se tu delita na dvoje. Levi rokav se vleče do podvznožja Matajurja, kjer se poizgublja v razne manjše, čedalje strmeje jaruge, po katerih drvi divji matajurski huđourniki, desni rokav doline pa pelje od Blažina v gorske vasi Gabrovca (Gabrovizza), Čeplešišče (Ceplatischis) in v Polavo, ki je v neposredni bližini državne meje in Livka, ki je že na jugoslovanskem ozemlju.

Tudi tukaj se nismo ustavili. Pri Blažinu smo zavili na levo in po dveh kilometrih smo prispeli v Jeronišče (Jeronizza), mirno vasico, ki prijazno sprejme tujca. Še do nedavnega je cesta vodila samo do tu in je bilo treba iti v vasi na pobočju Matajurja peš, kamor vodi danes dobra asfaltirana, čeravno ozka in vijugasta cesta.

Strmica (Stermizza), preprosta vasica, ki leži že visoko v hribu, se zdi kot gnezdo pripeto na pobočju.

Končno smo prispeli do vasi Matajur, ki leži skoraj 1000 m visoko nad morjem. Po italijansko ga zadnje čase imenujejo tudi «Montemaggiore», kar pomeni najvišji vrh. (Tudi v občini Tipana je vas, ki jo po italijansko imenujejo «Montemaggiore», katero pa domačini imenujejo Brezje).

Nekoliko pred vasjo stoji lepa gostilna «Civiale», ki ima vse udobnosti in telefonsko kabino.

Matajur, ki je zelo zapuščen vas, sestavljajo trije mali zaselki in sicer Matajur, Franci in Podoreh. Vsi trije zaselki skupaj štejejo okoli 200 prebivalcev, ki pa seveda niso vsi pri hiši. Že sedaj je več hiš praznih (do sedaj 11). To je posledica emigracije, do katere je prišlo zaradi težkega ekonomskega stanja, kot v vseh vaseh Beneške Slovenije, ker ni na domačih tleh zadostnih virov dohodkov. Nekdaj so imeli v Matajurju trgovino in mlekarno, danes pa vsega tega nimajo, ker se ne izplača za tako malo ljudi.

Hiše v Matajurju, razen nekaterih izjem, so izredno slabe in zanemarjene: zdi se, da se bo ta ali ona zdaj pa zdaj porušila. Da ne govorimo o higijeni: pred hišami so visoki kupi gnoja, iz katerih se odceja gnojnica, ki se pretaka, po (nadaljuje na drugi strani)

Sovodenjska dolina in okolica

(nadaljevanje s prve strani)

sebnobno ob deževnih dneh, kar v potokih po vaških ulicah. Vaške ulice, če jih moremo sploh imenovati ulice, so zelo tesne in kamenite, da je težavno hoditi po njih, kdor ne zna loviti ravnovesja. Nikjer nobene kanalizacije.

Skoraj sredi vasi je na pročelju neke hiše naslikan križ z žalostno Materjo božjo, pod njim pa slovenski napis: «Žena glej tvoj Sin! Glej ta tvoja Mati!».

Na severni strani vasi je cerkev, ki ni bogve kako velika in je bila obnovljena leta 1762. Pred cerkvijo je obsežen odprt prostor in neprevec visok, a masiven zvonik. Ob strani pri vratih je marmorna spominska plošča padlih v zadnji vojni in nad vrati še ena druga plošča, ki nosi letnico MCMXXIV.

Vedno na tem «placu» stoji pred cerkvijo velik kip Kristusa, ki blagoslovlja. Ne bi mogli reči, da je to kaka umetnina. Stoji na masivnem kamenitem postavku, na katerem je vklesan slovenski napis: «Božje srce usmili se nas». Ta kip Kristusa, ki je sestavljen iz večih kosov, je bil postavljen tukaj še leta 1912, ko v Matajur še ni vodila nobena cesta. Lahko si predstavljamo koliko truda je bilo potrebno, da so prinesli v vas ta kip iz doline, ki je visok več kot dva metra. Kupili so ga takrat v Mortegliano v Furlaniji in dali zanj 100 lir.

«San biu star šest ljet, kar so parnesli Kristusa», nam je povedal v svojem lepem slovenskem narečju domačin, «an tle par nas še donäs pravijo, de če je Juda prodau Kristusa za trideset denarju, so ga prodal tisti dol iz Mortejana za stuö lir».

Za cerkvijo je pokopališče, ki je majhno, a zelo negovano. Več nagrobnih spomenikov ima slovenski napis. Brez vsakega znaka — na naše veliko začudenje — pa so grobovi 12 partizanov, italijanskih in slovenskih, ki so padli v tej okolici dne 9. novembra 1943, ko so se borili proti nemškimi okupatorjem. Tistega strašnega dne je padlo 28 partizanov, a trupla 16 so prepeljali po vojni v njihove rojstne kraje.

V Matajurju ni nobene trgovine in zato pripelje trgovec iz Sovodenj enkrat tedensko vso potrebno «špežo» družinam, ki jo naroče. Dohodki vasi? Vprašali smo po njih žene in može.

«Ne vidite», so nam odgovorili, «tle par nas se pardjela samo krompir an še tistega malo. Pardjelamo no marc sena, a še tistega nimar manj, zakü redimo nimar manj živine. Ni par hiš mož, de bi sjekli seno, me ženë pa naredimo tuö, ki muormo, o tih starih an otruok ne muormo parčakovat dost. Več ljudi ku gre po svjete, manj živine je u hljevih».

Zvedeli smo tudi, da pridelajo dnevno 4 q mleka in ga prodajajo, ker se jim ne izplača vzdrževati mlekarne, videmskemu konzorciju, ki ga pride iskat na lice mesta in ga plača 63 lir za liter.

Drug vaščan je dodal: «Ku jim je dol u Vidmu pru, parhajajo k nam an nam objublajo use suorte, takuö de smo usi kontent. U resnici pa nobedan ne darži dane besjede, nobedan ne nardi nič dobrega, zatuö je pa par nas takuö».

Matajur pa nudi zares krasno panoramo: kadar je jasno, se vidi do Gradeža in kdor se ob lepem vremenu povzpne na vrh Matajurja, 500 m višje, je slika še lepša, še bolj sugestivna.

Predno smo se poslovili, smo se zanimali še o turističnem naselju, ki bi moralo zrasti na pobočju Matajurja. Eden od domačinov nam je dejal: «Rjes je. O tjem se že dougo guari, a zakü nam nimar tarkaj objublajo, ne vjervamo dosti. Od cajta do cajta vidimo lepuö obljebčene ljudi, ki pridejo tle mjerit brjeg. To se vje, če bi rjes tle postavil hiše, bi ljeuö zgledala tud naša uboga vas. Hiše bi muorli postavit tamle, ne več kot tristuö metru daleč od tle, dvestuö metru

pod varhom Matajurja. Se zastop, prej bojo muorli zgradit tud cjesto, de bojo mogli tja pejat material, ki bo potrjeban za zidanje. Če se ne motim, je napravu požet za cjesto inženir Cella iz Vidma an tuö še pred šterimi ali petimi ljeti. Cjesta bi se muorla odcepit od placu par koritu».

Kar smo se vračali, smo uprli oči na desno stran, kjer smo uzrlü dva zaselka: Gorenje in Dolenje Pečnie, do katerih je omogočen dostop iz Strmice po kolovozni poti, ki konča pri prvem potoku. Na-

prej je cesto treba seveda še zgraditi.

Na nasprotni strani smo potem ugledali še vasi Jelino, Mašere in višje gori Lozac. Tudi iz te zadnje vasi bi bilo potrebno zgraditi približno en ilometer ceste, ki bi vodila v Matajur in bi tako nastala krožna pot iz Sovodenj po desnem in levem rokavu doline, ki bi mnogo pripomogla za ekonomski in socialni preporod te doline, posebno še, če bi zgradili, kot je v načrtu, turistično naselje o katerem je bilo že govora v preteklosti.

Matajur, oäk Beneške Slovenije, visok nad 1600 metrov, se gospoduje dviga na koncu Sovodenjske doline. Na njegovem pobočju leži visoko na sredi vas Matajur, nižje na levi je Strmica, na desni pa Jelina. Pod vrhom Matajurja bodo zgradili turistično naselje in razne gostinske naprave.

Dva važna sestanka v Čedadu in Vidmu

Za razvoj področja Julijskih Predalp Konzorcij tudi za industrijski razvoj

Ustanovi bosta s pomočjo Dežele prav gotovo mogli pomagati, da se bo izboljšalo splošno stanje ozemelj, kjer žive beneški Slovenci

V zadnji številki našega časopisa smo z zadovoljstvom poročali o iniciativi županov čedadskega okraja in o imenovanju posebnega odbora za ustanovitev «Konzorcija za ekonomski in socialni razvoj gričevitega in gorskega področja čedadskega okoliša», danes pa poročamo, da so se zaradi te ustanovitve zbrali v Čedadu pod predsedstvom domačega župana vsi župani sedmih občin Nadiške doline ter Tavorjane in Prapotnega. Prisotni so bili tudi čedadski občinski odborniki.

Med zasedanjem in po poročilu čedadskega župana je vsak udeleženec povedal svoje mnenje. Ob zaključku diskusij so predlagali imenovanje študijske komisije, ki bo imela nalogo, da bo začela ustanovljati konzorcij, kateremu bo lahko mnogo pomagala Dežela.

Nič manj pomemben sestanek in ki tudi približe zanima slovensko govoreče prebivalstvo videmske pokrajine, se je vršil v Vidmu dne 18. t. m. v prostorih pokrajinske uprave in mu je predsedoval adv. Agostino Candolini. To je bil sestanek «Gorske bonifikacijske sekcije Julijskih Predalp». Prisoten je bil tudi predsednik pokrajinske uprave prof. Luigi Burtulo in svetovalec Pompeo Cimatoribus, geom. Alojz Kručil iz Sv. Petra Slovenov in Libero Martini kot predstavnik «Gorske bonifikacijske sekcije zgornjega Tilmenta in Bele».

Glavno poročilo je podal adv. Candolini, ki je dejal, da naj bi bila ustanova popolna v svojih organih in da naj bi se jih, ker so področja zelo revna in brez dohodkov, oprostilo davkov in naj bi jim krajevne ustanove, posebno Dežela dale zadostne prispevke. Adv. Candolini je zaključil svoj govor z upanjem, da bosta Država in Dežela znali upoštevati vprašanje napredka hribovskih krajev kot velik problem

socialne pravičnosti in ekonomskega napredka in da je treba zato ta problem rešiti tako v lokalno kot splošno korist.

V razpravo so med drugim posegli tudi Cimatoribus, župan iz Povoletta, Brda v Terski dolini in Čente ter svetovalec geom. Kručil.

Iz Nadiške doline

SESTANEK ŽUPANOV NADIŠKE DOLINE

V Špetru so se pred kratkim zbrali župani vseh občin Nadiške doline ter Tavorjane in Prapotna. Sestanku je predsedoval deželni odbornik za javna dela dr. Masutto, prisotna sta bila pa tudi poleg drugih, deželna paslanca Romano in Del Gobbo. Razpravljali so o problemih, ki zadevajo naše občine in v prvi vrsti o ekonomskih ter turističnih in o javnih delih.

Ob zaključku je deželni odbornik Masutto med drugim dejal, da obstojajo možnosti, da reši vse te probleme Dežela. Da bi se prepričali na lastne oči o dejanskem stanju, so se odpeljali odbornik Masutto s deželnima poslancema Romanom in Del Gobbo ter župani na Matajur. To zaradi tega, ker je v načrtu, da bodo zgradili na pobočju Matajurja turistično naselje, krožno cesto na Matajur skozi Mašera in Lozac in več vlečnic.

RIBIŠKI KONZORCIJ OB NADIŽI

Občni zbor športnih ribičev čedadске občine in občin Nadiške doline je pred nedavnim predlagal, da bi napravili ribiško področje ob Nadiži in so v ta namen imenovali tudi poseben od-

Iz Terske doline

SMRTNA PROMETNA NESREČA

Zelo je vse pretresla žalostna vest, da se je v nedeljo 24. t. m. smrtno ponesrečil blizu doma 36 letni Albino Lendaro iz Tera. Mož se je peljal s svojim motorjem proti domu, kar mu je pripeljal nasproti nek avtomobil in ga povozil. Takoj so ga prepeljali v videmsko bolnico, a je med potjo umrl.

Drugi dan po tej nesreči je nenadoma umrl tudi blizu domače hiše 55 letni Giacchino Moro iz Brda. Popoldne je bil v Sedliških in ko se je vračal proti domu, mu je prišlo slabo in se je zgrudil mrtev na tla. Zdravnik je ugotovil, da je umrl zaradi srčnege infarkta.

DEŽELNI ODBORNIK NARDINI GEISKAL TERSKO DOLINO

Pretekli teden je obiskal našo občino deželni odbornik dr. Nardini. Skupaj z občinskimi administratorji je razpravljal o nujnih problemih Terske doline in obljubil, da se bo zanimal, da bo dežela čim prej dodelila prispevek za napeljavno sanitarnih naprav.

Viskorša

V VISKORSI BI POTREBOVALI ZDRAVNIŠKI AMBULATORIJ

Ljudje bi strašno radi videli, da bi imeli zdravniški ambulatorij v odgovarjajočih prostorih. Sedaj je ambulatorij, če ga lahko imenujemo ambulatorij, v neki

šolski avli nad mlekarno. Pravimo, da ga je težko imenovati ambulatorij, ker ni niti ustrezno opremljen. V njem je namreč le stara bolniška miza in nič drugega, še stola ne in tudi stene niso bile že bogve koliko časa prebeljene. Najslabše je pozimi, ko se bolan človek ne more tukaj sleči, ker soba ni zakurjena. Zdravnik mora zato v zimskem času pregledovati bolnike večinoma po hišah, kar tudi ni udobno ne za zdravnika ne za bolnike. Dr. Picco, ki je že dosti let občinski zdravnik, se čudi, da je občini tako nujno javno delo zadnja briga.

Sovodnje

Kar se je zvedelo, da nameravajo zgraditi na Matajurju turistično naselje, vlada povsod veliko zanimanje za to dobro pobudo. Ob nedeljah se vijejo proti Matajurju vrste avtomobilov kar v procesijah, toliko ljudi si pride ogledat mesto, kjer bodo stale wekend hišice, ki bodo, kot pravijo, prodane ali pa dane v najem po zelo ugodni ceni. Največ se zanimajo zanje Tržačani, katerim so hribi Beneške Slovenije najbližji, če upoštevamo, da hodijo sedaj na izlete ali počitnice v odročno Kanalsko dolino ali pa na Gorenjsko v Sloveniji.

Najprvo bodo zgradili dve sedežnici, ki bosta peljali na vrh Matajurja. Prav tele dni je deželni odbor odločil, da bo dal v ta namen 17 milijonov lir prispevka. Prva sedežnica bo peljala od «bajte» do višine 1500 metrov (do srede pobočja), druga pa do kapelice na vrhu Matajurja. Hkrati bodo verjetno začeli graditi tudi naselje. Domačini so te novice zelo veseli, saj ne bo njihova vas več tako izolirana in zapuščena kot je bila do sedaj.

NEBREČA NE POČIVA. Pretekli teden so morali peljati v čedadsko bolnico kar tri iz naše občine: 40 letnega Jožefa Petričiča iz Trčmuna in 7 letnega Rina Gošnjaka iz Matajurja, ker sta padla. Prvi je dobil več ran po glavi, drugi pa po nogah. Filip Gallo iz Čeplatišč pa se je zvrnil z motociklom in si močno poškodoval desno roko.

Prapotno

DIVJI PRAŠIČI DELAJO SKODO

Običajno se prikažejo divji prašiči na jesen, ko so pridelki še na n'jivi, letos so pa zgodaj prišli v Idrijski dolino. V vasi Teje so nekemu kmetu obžrlü vse kite koruze, ki so se sušile pred hišo. Ljudje teh krajev pridejo vsako leto ob precej pridelka, ker jim ga na n'jivi uničijo ti škodljivci in zato bi bilo prav, če bi se kaj proti njim ukrenilo.

KRATKE VESTI

GORENJA MJERSA. V čedadsko bolnico so morali peljati 25 letnega Ezia Gorjupa, ker si je pri delu z žago urezal v roko. Odžagalo mu je desni kazalec in zato se bo moral zdraviti kakšne tri tedne.

BRNAS. Zelo hudo se je ponesrečila 55 letna Amelija Miscoria. Padla je po stopnicah in se močno udarila v glavo in si poleg tega zlomila tudi roko. Ozdravila bo v enem mesecu.

FOJDA. Sklenjeno je bilo, da se bo vršil tradicionalni praznik vine v dneih 7., 8. in 9. maja. Ob tej priliki bo tudi razstava najboljših domačih vin.

KRNAHTA. Po dolgi in zelo mučni bolezni je umrl dne 20. aprila Zvan Tomasino - Rogin, star komaj 52 let. Bil je vsa ta povojna leta priklenjen na bolniško posteljo zaradi bolezni, ki jo je dobil v vojni in zato je prestal mnogo nepopisnih muk. Zapušča žena Nesupin in sina.

Katekizmi za beneške Slovence

Verniki v slovenskih vaseh videmske nadškofije so šele kasno dobili v roke slovenske katekizme, in to šele pred dobrimi sto leti.

Poprej so morali duhovniki učiti odrasle in otroke na glas in na pamet. Pri verouku so se posluževali duhovniki raznih priročnikov v rokopisu, podredovanih od prednikov ali pa so si jih sami sestavili. V farnem arhivu šentlenartske župnije hranijo še dva taka priročnika za verouk v slovenskem jeziku.

Prvi rokopis sega v leto 1743. Obsega 70 strani osmerke. Prepisal ga je tedanji župnik Mihael Podrecca. Za primer bohoričevskega sloga in črkopisa navajamo odlomek iz 115. strani:

Od Sakr'mta tiga Sakona.

Kai je Sakr'mt tiga Sakona:

Sakr'mt tiga Sakona je en od Kristusva gori postavljen Sakr'mt, skus kateri se dve ledig kershanske persohne Mosh inu Shena po navadi te zerkve sarazhita, skuz leta Sakr'mt njim Bog gnado da, de v' Sojmu stanu bogabojezha ostana, inu Soje otroke po kershansku gori redita.

Drugi rokopisni katekizem je iz leta 1855 in ima naslov Keršanski Katoliški nauk; obsega 90 strani. Bržkone je le prepis starejšega rokopisnega izvirnika. Na prvi strani nosi podpis župnika Petra Podrecca, ki je bil doma iz Zavrha. Ta je tudi sestavil eno leto prej prvi tiskani katekizem za beneške Slovence. Nosil je naslov Mali katekizem za prve šole. Tiskala in izdala ga je tiskarna Seitz v Gorici leta 1854. Po sestavi posnema katekizem mons. Casatija, škofa v Mondovi.

Drugi tiskani verski učbenik za beneške Slovence predstavlja Katekizem za Slovence Videmske nadškofije, ki je bil izdan leta 1869 tudi v goriški tiskarni Seitz, po odredbi uvidevnega videmskega nadškofa mons. Andreja Casasola. Celotni naslov se glasi:

Katekizem

ali

Keršanski Katoliški nauk

povzet posebno iz nauka

Gosp. Mihaela Casati

mondoviškega škofa

za

Slovence Videmske Nadškofije na Beneškem.

Z dovoljenjem premlotivnega

Gosp. Andreja Casasola

videmskega nadškofa

Nadpastir sam je napisal uvod pod naslovom « Clero regionis Slavae hujus Archidioecesis » (Duhovščini slovenske pokrajine te nadškofije).

Uvod je za nas važen iz dvojnega vidika. Prvič, ker je najvišja verska oblast v nadškofiji ugotovi-

la, da obstaja v videmski nadškofiji tudi obsežen slovenski del. Drugič, da je potrebno za slovenske vernike izdati po uradni poti katekizem v njihovem jeziku. In to se je zgodilo že pred sto leti! Že takrat je torej cerkvena oblast priznavala, da živijo v videmski pokrajini tudi verniki — Slovenci! Žalostno je, da so se pozneje nekateri cerkveni krogi vdali fašističnemu pritisku in začeli izganjati slovenski jezik iz cerkv slovenskih far.

Toda vrnilo se h katekizmom. Casasolov katekizem je bil ponatisnjen leta 1911 v Vidmu v Tipografia Patronato, na ukaz nadškofa

Rossija. Razlikuje se od prejšnjega po čistejšem jeziku, manjka pa tudi že omenjeni očetovski uvod.

Peti tiskani katekizem je izšel v maju leta 1928. Sestavil ga je mons. Trinko, tiskala ga je Katoliška tiskarna v Gorici. Naslov ima: Katoliški katekizem in nosi cerkveno odobrenje generalnega vikarja mons. Quagnassija po naročilu videmskega nadškofa mons. Nogare. Ta katekizem se je na splošno uporabljalo po vseh farah Beneške Slovenije do avgusta 1933, ko je fašistična vlada prepovedala vse pridige v slovensščini in je začela pleniti slovenske katekizme in verske knjige. Le nekateri »ka-

plani Čedermaci» so jih z veliko nevarnostjo skrivali in iz njih skrivaj učili otroke verskih resnic v materinščini.

Omeniti je potrebno še en katekizem, ki predstavlja jezikovno posebnost. To je katekizem, katerega je sestavil v rezijanskem narečju č. g. Jožef Kramaro, kaplan v Osojanah. Ima naslov: To kristjanske učilo po rozoanskih (Krščanski na uk po rezijanski od jera Jožefa Kramaro) in ga je tiskala Katoliška tiskarna v Gorici leta 1927. Tudi ta katekizem je moral zginiti ob splošni zaplembi vseh verskih knjig, tiskanih v materinščini, nesrečne ga leta 1933.

Za naše delavce po svetu

Nov sporazum za nameščanje delovne sile v Nemčiji

Z ozirom na to, da so stopila v veljavo nova pravila Skupnega evropskega trga o svobodnem gibanju delovne sile in je bilo zaradi tega potrebno prilagoditi novi situaciji sporazum z Nemčijo, kjer je največ italijanskih delavcev, sta podpisala v Bonnu državni tajnik za zunanje zadeve Karel Carstens in italijanski poslanik Mario Lucioli novo besedilo sporazuma, ki je bilo predelano in ažurnirano.

Prvih štirinajst členov pogodbe določuje pravila rekrutacije in nameščanja delovne sile. Pri tem je novega le to, kar zadeva enakost postopanja in zaščite italijanskega delavca in kolikor zadeva zaposlitvene pogoje. Poleg tega bo mogel delavec emigrant tudi glasovati za izvolitev notranje komisije tovarne, kjer je zaposlen. Če bo imel najmanj tri leta službe, bo lahko tudi izvoljen, tako kot nemški delavec.

Delovna pogodba, ki jo prejme emigrant v trenutku sprejema v službo, bo morala vsebovati natančne podatke o plači, o obveznih odtegljih in o stanovanjskih pogojih. Delodajalec je tako primoran zagotoviti emigrantu vsaj najosnovnejše. Za stanovanja, na primer, veljajo uredbi, ki jih vsebuje memorandum, ki ga je sestavila italijansko-nemška mešana komisija. Sporazum olajšuje italijanskemu delavcu iskanje stanovanja v Nemčiji; in ko delavec dobi stanovanje, lahko kliče k sebi družino. Pri tem obstaja samo en pogoj: stanovanje mora odgovarjati normalnim zahtevam dežele. Delavci emigranti se lahko pogajajo, kot nemški delavci, za dosegajo cenejšega stanovanja.

Ceravno je stopila v veljavo nova pogodba, je v Nemčiji še kar naprej težko stanje glede enakosti pogojev za sprejem v službo in za stanovanja. Delavci emigranti so poleg tega še kar naprej diskriminirani pri delu in pri plačah. Tako kot primora emigrante pomanjkanje stanovanj, da živijo v nehygijskih razmerah, da jih izkoriščajo hišni gospodarji in delodajalci, ki jih konfirirajo v zaprte prostore, tako se čuti odtujeni od kakršnegakoli stika s civiliziranim življenjem. Prav zaradi tega je nujno potrebno, da deluje italijansko-nemška mešana komisija.

ENO POTOVANJE NA LETO PO ZNIZANI CENI

Obveščamo, da imajo italijanski delavci, ki imajo rezidenco v inozemstvu (torej

ne pridejo v poštev sezonski delavci) enkrat na leto pravico do 50% popusta na italijanskih državnih železnicah.

Za zainteresirane morajo zato zaprositi za poverilnico IRE, ki jo izstavijo brezplačno (in ne obvezuje nakupa voznega lista) konzulatu, konzularna namestništva in konzularne agencije.

V kolikor zadeva konzularno okrožje v Bazileji (Svica), izstavijo poverilnico konzularni korrespondenti, za konzularno okrožje Zuricha pa zvezni konzularni uradi.

Poverilnica, ki je izdana v teku leta, daje pravico do 31. decembra za nabavo povratnega voznega lista v drugem razredu od obmejne postaje pa do postaje v Italiji, kamor je kdo namenjen.

Ne čakajte na zadnje dni za poverilnico. Ta dokument je imenski, to je osebni, in se ga more zato posluževati samo naslovnik.

NA SVEDSKEM BODO SKRAJŠALI DELOVNI URNIK

Na Švedskem je bila stipulirana med sindikalno zvezo in vlado pogodba, s katero naj bi se tekom leta 1968 skrajšal delovni urnik od 7 ur in pol na samo 7 ur.

Posebna študijska komisija je že prevzela nalogo, da bo proučila modalnosti te redukcije, ki je bila na Švedskem že druga v trinajstih letih. Istočasno bodo minimalne zakonite počitnice podaljšane od treh na štiri tedne.

ZAVAROVALNA ASISTENCA

Sporočamo, da je možno dobiti zavarovalno pomoč v inozemstvu samo potom I.N.A.M. (Istituto Nazionale Assistenza Malattia) in to z istimi pravili, omejitvami in pogoji kot so v veljavi v Italiji za družinske člane delavcev, ki so zaposleni v industriji.

TUDI V NEMČIJI BODO ZAPRLI RUDNIKE

Poprej smo že enkrat povedali, da bodo v Belgiji zaprli več rudnikov in da so se zaradi tega vršile razne protestne manifestacije, kjer je bilo, na žalost, tudi nekaj mrtvih in ranjenih. Sedaj pa izgleda, da bodo zaprli rudnike tudi v Nemčiji. V mestu Gelsenkirchen je pred nedavnim manifestiralo proti zaprtju treh jam v rudniku Bismarck, 15.000 prebivalcev.

Protestni pohod je organiziral župan skupno z rudarji, da bi branili interese 7.500 delavcev, med katerimi so mnogi Italijani, ko bodo morali spreminiti poklic ali pa ostati brezposelni.

POMOČ I.N.C.A. V KANADI

V Kanadi živi desetine tisočev italijanskih delavcev. Delovni pogoji, v katerih živijo, pa so zelo težki in pride zaradi tega na delu mnogokrat do hudih in večkrat tudi smrtnih nesreč. Ker prinaša neznanje jezika pri reševanju prošnji velike težave, je patronat I.N.C.A. (Istituto Nazionale Confederale Assistenza) odprl v Kanadi svoje asistencijske urade za italijanske emigrante.

Uradi so naslednji: Ufficio I.N.C.A. 11 Clinton st., TORONTO 3 (Ontario); Ufficio I.N.C.A., 431 Albert W. Sault, STE MARIE (Ontario).

ITALIJANSKA EMIGRACIJA V LETU 1965 POVEČALA

Po podatkih, ki so še začasni in ki jih je objavilo ministrstvo za delo, je v letu 1965 emigriralo v inozemstvo 312.000 italijanskih delavcev in sicer 53.518 (to je 20%) več kakor leta 1964. Od teh jih je šlo 45.502 več po evropskih državah in 8.016 v izven evropske.

Po podatkih študijske komisije za izseljeniške statistike se je z ozirom na druge države italijanska emigracija proti Švici v lanskem letu zmanjšala za 21.863 enot, medtem ko je narasla proti Nemčiji za 50.000, proti Franciji pa za 11.000.

V RIMU URAD ZA SOLSKO ASISTENCO EMIGRANTOV

V Rimu so pri glavni direkciji za emigracijo ustanovili nov urad, ki ima poleg drugih nalog tudi to, da

skrbi za šolsko asistenco emigrantov in njihovih družin.

Ta urad bo predvsem skrbel za izboljšanje strokovne izobrazbe emigrantov in za ustanavljanje poletnih kolonij za njihove otroke ter za potovanja emigrantov domov ob prilikah volitev in raznih praznikov.

Kar pa zadeva šolsko asistenco, bo urad skrbel, da bo zagotovljeno otrokom emigrantov, ki bivajo v inozemstvu, izobraževanje v vseh vrstah šol dotične države in ohranitev materinega jezika in kulture. Poskrbljeno bo tudi za izobraževanje predšolskih otrok in izobraževanje odraslih, to se pravi, da se bodo mogli strokovno kvalificirati in torej tako priti do boljšega zaslužka.

RAZPRAVLJALI SO O PROBLEMIH EMIGRANTOV

Koordinacijska ministrska komisija za probleme italijanskega dela v inozemstvu se je zopet sestala v Rimu na sedežu glavne direkcije za emigracijo. Na sestanku so nadaljevali s proučevanjem problemov, ki so jih načeli na prejšnjem zasedanju, ki se je vršilo 3. februarja t.l. glede procedur, na podlagi katerih zagotavljajo italijanskim emigrantom socialno zavarovanje, ki je dozorelo v inozemstvu.

Glede tega so dali potrebne navsote za poenostavitve in hitrejši potek teh procedur.

ZAZVEPLAJTE PRAZNE SODE

Ko ste izpraznili sod, ne puščajte v njem drožja niti eno uro. Takoj odstranite grampo in sod skrbno operite z mnogo vode. Nato naj še sod osuši. Osušenega zažveplajte. Za žveplanje rabite 2 grama žvepla za vsak hektoliter. Toliko ga je navadno na azbestnem traku, torej je en trakec primeren za en hektoliter prostornine. Kletasrko žveplo v kolescih je ravno tako dobro. Mala kolesca tehtajo 5 gramov, torej zadostuje za 2 in pol hektolitra prostornine; večja kolesca vsebujejo 10 gramov žvepla, torej porabite eno za 5 hektolitrov. Lahko pa rabite tudi navadno žveplo, ki zgornj v posebnem gorilniku za žveplo. Za vsak hektoliter prostornine sežgite 2 grama navadnega žvepla. Potem sod zamažite.

Do trgatve pa ne bo zadostovalo samo enkratno žveplanje sode, ker se žveplo oziroma njegov plin izgubi. Zato morate žveplanje ponoviti in sicer vsakih 6 tednov ali vsaj vsakih dva meseca.

Če žveplo noče v sodu goriti, potem je sod pokvarjen, najbrže kisla. Tak sod morate posebno skrbno oprati.

DA BO VEDNO ZADOST SOLATE

Za NASE GOSPODINJE
Solata je najbolj znana in razširjena, pa tudi najbolj zaželjena okrepljujoča in

DA ROMA A MONTREAL

con coincidenze immediate per le maggiori città del

CANADA

voli diretti trisettimanali tariffe ridotte per emigranti

VOLATE

Canadian Pacific

KATEKIZEM ALI KRŠČANSKI KATOLIŠKI NAUK

povzet posebno iz nauka

Gosp. MIHELA CASATI mondoviškega škofa

za

SLOVENCE VIDEMSKA NADŠKOFIJE na Beneškem

Z dovoljenjem premlotivnega

Gosp. ANDREJA CASASOLA videmskega nadškofa

To je naslovna stran slovenskega katekizma za beneške Slovence, ki ga je izdala videmska škofija leta 1911. In je bil tiskan v tiskarni «Tipografia del Patronato», to je tiskarni, ki danes ožgovarja imenu «Arti Grafiche Friulane».

UDINE
TIPOGRAFIA DEL PATRONATO
(Società in accomandita s.r.l.)
1911

Le richieste si fanno vive da un Comune all'altro

Anche a Lusevera si vuole che i diritti della minoranza slovena vengano rispettati

**Scambio di lettere tra un consigliere socialdemocratico e il Sindaco democristiano
Presentazione di una interpellanza - Precedenti a San Leonardo, Resia, Taipana e
Grimacco che hanno incontrato vasti consensi tra la popolazione di parlata slovena**

In ordine di tempo anche a Lusevera ci si è vivamente interessati in merito ai diritti che la Costituzione della Repubblica italiana sancisce a favore delle minoranze linguistiche.

Il caso più recente è costituito da uno scambio di lettere, cui ha fatto seguito la presentazione al Consiglio comunale di una interpellanza, tra il Consigliere socialdemocratico Vuljem Cerno ed il Sindaco Sergio Sinico entrambi nati e residenti nel Comune di Lusevera. Il primo è insegnante elementare a Pontebba (si è diplomato a Gorizia nella scuola magistrale con lingua d'insegnamento slovena), l'altro è pure insegnante nella scuola agraria di Cividale dove conseguì alcuni anni fa il diploma di perito agrario. Entrambi abitano nella stessa frazione e in famiglia parlano la stessa lingua.

Nella prima lettera il Cerno suggerì al Sindaco di nominare nell'ambito comunale una commissione di studio con il compito di rilevare il numero dei cittadini di parlata slovena.

Il Sindaco, nella risposta, pur considerando che il dialetto sloveno è quasi parlato dall'intera popolazione della Val Torre, espresse parere negativo. Egli in sostanza ritenne la proposta del Cerno di irrilevante significato e che, comunque, per ragioni pratiche, l'inchiesta non darebbe risultati di sorta. Tutt'al più i rilevamenti dell'inchiesta avrebbero servito a coloro che si interessano di studi letterari e linguistici. Dichiarato poi anacronistico lo sforzo di continuare a mantenere vivi i dialetti anche i più antichi, il Sindaco concluse la sua risposta affermando che la richiesta del Consigliere Cerno non meritava alcuna attenzione.

Successivamente il Cerno, naturalmente insoddisfatto della risposta del Sindaco, rimise al Sindaco stesso una interpellanza affinché la sua richiesta assumesse forma ufficiale con la regolare iscrizione all'ordine del giorno e la conseguente discussione al Consiglio comunale.

Prima di pubblicare nel testo originale le due lettere e l'interpellanza, e dopo aver precisato che noi non siamo animati da alcun spirito di marca antifriulana e che invece siamo ben disposti, come sempre del resto, nei riguardi del popolo friulano, riteniamo utile la nota esplicativa che segue.

Cerno, che prima di recarsi a Pontebba ha prestato la sua opera di insegnante nelle scuole elementari di Tarcento e in quelle delle frazioni abitate da popolazione slovena di Chialminis (Vizont) e Monteaperta (Viskorša), ha al proprio attivo alcuni apprezzati scritti su particolari problemi interessanti la Comunità linguistica della provincia di Udine. Di questi scritti, pubblicati nel calendario degli Sloveni della Slavia Friulana (Trinkov koledar) del 1963 e 1964 ricordiamo « Sloveni vikarjat Terske doline » (Il Vicariato sloveno della Val Torre) e « Naš prelepi podzemski svet » (Il nostro bellissimo mondo sotterraneo).

Il Cerno che è anche iscritto da anni all'Università di Trieste, nel 1963 è stato candidato alla Regione per la circoscrizione elettorale di Udine nella lista del Partito Socialista Italiano (PSI) in rappresentanza della minoranza linguistica slovena. Nel novembre 1964 invece è stato candidato ed eletto Consigliere comunale a Lusevera nella lista del Partito Socialdemocratico (PSDI).

Ciò detto, ci sia permesso aggiungere che in generale, nelle località abitate da popolazione di lingua slovena, più che la chiesa, sono le scuole materne e le scuole elementari i mezzi, si potrebbe dire, più insidiosi per attuare una politica di « assimilazione » che sostanzialmente non differisce in nulla dalla politica di « snazionalizzazione » praticata in profondità e senza riguardi di sorta specie durante la dittatura fascista; politica intesa ad eliminare, come si suol dire... con i guanti, ogni valore storico, culturale, linguistico e tradizionale nonché ogni segno e ogni caratteristica della nostra leale ed operosa gente; e vittime di questa politica assimilativa sono pure le popolazioni friulane alle quali, come per gli Sloveni della Slavia Friulana, è precluso l'insegnamento nella lingua materna nelle scuole e negli asili infantili.

Il testo della lettera del consigliere Cerno

Sig. Sindaco, ho letto notazioni sui giornali ed ho ascoltato prediche le quali parlavano della locale situazione autoctona con particolari menzioni sulle caratteristiche etniche, di lingua e di costume della zona, invero identiche in tutte le frazioni del Comune di Lusevera, comunque espone il modo da contraffare l'esistente realtà. Note o sottintese velleità ovviamente tal-
ta sia consciamente volute come volutamente tendenziose, sia istantanei a comprimere il flusso vitale di una ben precisa parlata della Val Torre, nonché protese a scardinare il legame spirituale che l'idioma locale « molto vicino allo sloveno », stilla da secoli nei cuori della popolazione. A quale profondo contrasto si è pervenuto nelle considerazioni e conseguentemente nelle attività espresse, mi limito a citare la giornata a Lusevera di passione friulana, cori, preghiere, tutto nella madrelingua (friulana), le iniziative di friulanizzazione della corale « Stelutis Alpini » di Lusevera ed inversamente i documenti descrittivi una caratteristica di lingua diversa dalla friulana fra cui l'articolo del prof. don O. Burelli « La pieve di Tarcento ed il Vicariato degli Slavi » e la lettera agli elettori in data 2 maggio 1964 del sen.

avv. G. Felizzo, indirizzata alle popolazioni « abitanti le valli del Torre, del Cornappo, del Natison e dello Judrio, dove alla lingua italiana si unisce, nelle relazioni familiari, un dialetto sloveno ».

Constatato che analoghe anacronistiche iniziative, palesemente intese ad ottenere una remissiva assimilazione della nostra leale popolazione, creano una lacerazione d'animi ed una psicosi d'inferiorità o d'astio nei confronti del confratello popolo friulano, la qual cosa è contraria alla legge; ritenuto inoltre che è dovere della civica amministrazione ricercare le sorgenti di vita tanto nell'amore per la terra nativa quanto nell'ambito del reciproco rispetto e della stima delle qualità etniche connaturate in ciascuno e in tutti, per questo e per quant'altro mi permetto, Sig. Sindaco, di interrogarla se non ritiene opportuno nominare una Commissione di studio al fine di definire quale sia la preponderante caratteristica di lingua di queste terre, la vera madrelingua della quasi totalità della popolazione, quindi la realtà etnica di noi per evitare illazioni equivocate o speculazioni di qualsivoglia parte, indi contribuire oltre che ad una esigenza di giustizia e di verità,

anche alla salvaguardia del patrimonio folklorico e linguistico, alla tutela dei costumi e delle tradizioni giammai tutelate in queste terre, come previsto dall'art. 6 della Costituzione, dall'art. 3 dello Statuto regionale e dall'Enciclica « Pacem in Terris » allo scopo di dare un contributo allo sviluppo umano ed altresì alla rinascita spirituale e sociale della nostra popolazione secondo i dettami di legge e di retta coscienza.

Voglia gradire, Sig. Sindaco, i miei più devoti ossequi.

Il Consigliere del Gruppo di Minoranza: Cerno Guglielmo

Lusevera, li 9/12/1965

Questa è la risposta del Sindaco

In risposta alla Sua interrogazione presentata in data 9 m. s. intesa ad ottenere la costituzione di una Commissione per la definizione del dialetto, parlato dalla quasi totalità degli abitanti la Val Torre, si fa alcune osservazioni e si esprime il parere in merito.

La scrivente ed altri amministratori pro-tempore, considerano di importanza assai scarsa se non trascurabile agli effetti pratici, gli studi e le definizioni prospettate.

Ritengo che possono acquistare un certo valore, solo a fini conoscitivi per gli appassionati di materie letterarie e linguistiche.

Infatti se dovesse essere affrontato un tale problema per ogni dialetto parlato, in ogni zona ve ne dovrebbero sorgere un numero elevato.

Inoltre pare anacronistico lo sforzo di incentivare i dialetti, seppur di origine remota, in una epoca in cui si compiono notevolissimi sforzi per rendere quanto più agevole la comprensione delle espressioni sonore dei popoli.

In sintesi, si ritiene non meriti tanta attenzione il problema prospettato.

Distinti saluti.

Il Sindaco: Sergio Sinico,
Lusevera, 13 gennaio 1966

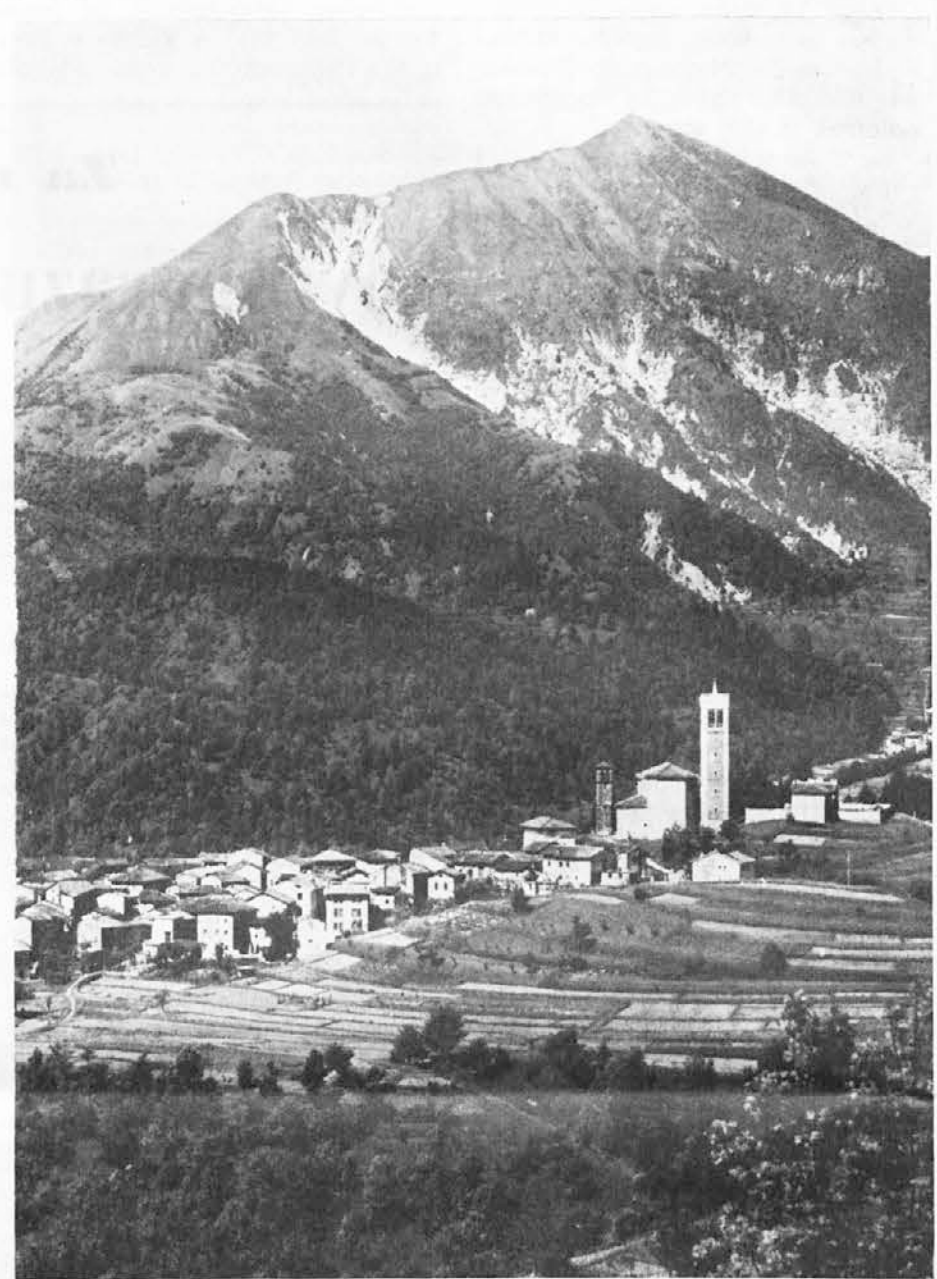
L'interpellanza di Guglielmo Cerno è di questo tenore

Egregio Sig. Sindaco, nel prendere atto della Sua risposta all'interrogazione rivolta in data 9 dicembre 1965 con richiesta di nominare una Commissione di Studio intesa e definire, riconoscere, nonché salvaguardare la nostra comunità linguistica ed etnica, il sottoscritto consigliere comunale Cerno Guglielmo, si dichiara insoddisfatto delle ragioni e motivazioni edotte ed all'uopo formulate dalla S.V. nel chiaro intendimento di evitare il riconoscimento di un diritto naturale, etico e legale spettante alla nostra gente di parlata slovena. Trova quindi sconcertante il rifiuto di promuovere una ricerca di studio, la quale oltre che a presentarsi interessante ed utile tanto nella sostanza informativa ed illustrativa, quanto educativa, avrebbe apportato altresì nuove concrete prospettive in sede politica, economica, sociale e culturale, nonché contribuito a migliorare l'atmosfera della comprensione e del rispetto delle nostre caratteristiche, attualmente depredate.

Considera quindi adempimento della negazione di collaborare per l'equità e la giustizia, per le quali la nostra gente lotta. Grida doveroso il riconoscimento di tutti i diritti naturali e costituzionali, nonché delle richieste espresse dalla nostra comunità, che si fondano sui comandamenti dell'ordine naturale, cristiano, costituzionale ed umano, per un maggiore sviluppo democratico e per l'allargamento delle libertà politiche e sociali nell'Italia di cui facciamo parte.

Ribadisce che soltanto tutelando i diritti linguistici e tradizionali della nostra gente si concorrerà al rafforzamento della fiducia espressi, si creeranno strumenti e mezzi per lo sviluppo economico, culturale e sociale e si eleveranno gli ideali e gli interessi della nostra popolazione nell'ambito regionale.

1) Accusa pertanto la pochezza realistica in considerazione che Ella ha

Lusevera (Brdo v Terski dolini) si presenta con tutto il suo fascino naturale e la sua gaiezza. Si può affermare che — sia per la indovinata posizione in cui è adagiata, sia per la purezza della sua aria balsamica che per il fascinoso quadro panoramico dominato dal massiccio Quarnam (sullo sfondo) — Lusevera costituisce una vera gemma della zona. E' un vero peccato, però, che Lusevera manchi di un servizio di autocorriera; e ciò è dovuto al fatto che la strada che attraversa il paese è talmente stretta da impedire ai grossi automezzi di transitarvi. Ma l'unica nota veramente triste di Lusevera è data dall'eccessivo spopolamento dovuto alla mancanza di fonti di lavoro.

definito anacronistico proteggere un idioma di remota origine storica ed etnica, allorché in Friuli pullulano i movimenti di salvaguardia del folklore e degli interessi friulani.

2) Accusa l'insensibilità e la non conoscenza dei problemi connaturati alla nostra gente considerata « schiava » sulla propria terra, misconosciuta ed indifesa nei diritti più naturali quali il rispetto della lingua materna.

3) Accusa la superficialità e l'artificiosità intrinseca alla risposta con la quale la S.V. si è accostata ai denigratori ed ai nemici della nostra terra, per i quali siamo cittadini di secondo ordine.

4) Accusa nel rifiuto la Sua sostanziale accondiscendenza alle attività di friulanizzazione promosse da esponenti della Scuola Libera Friulana e da altri denigratori della nostra parlata.

5) Accusa di accantonare la pur modesta possibilità di sollevare moralmente a parità di diritti e di trattamento la nostra popolazione che reclama condizioni politiche e sociali più dignitose.

6) Accusa di favorire una politica denigratoria ed oppressiva verso quelle richieste sociali e culturali ancora vive nella popolazione e quindi reclamate nelle istanze del potere elettivo locale.

7) Accusa l'insensibilità alla giustizia, nel tempo in cui illustri statisti riconoscono i nostri diritti linguistici e tradizionali, ma non possono influire favorevolmente, dacché reitri rappresentanti del popolo ne rifiutano il riconoscimento, il che comporta disconoscere l'insegnamento e la lingua materna.

8) Accusa quindi di deprezzare l'idioma sloveno della Val del Torre a tal punto da considerarlo insignificante e trascurabile ed alla stregua di un comune dialetto regionale, ovviamente privo di quelle caratteristiche foniche e sintattiche del dialetto locale della

Val del Torre: dialetto quindi di minoranza etnica slovena come il dialetto francese nella Val d'Aosta, il dialetto albanese nelle Puglie e i dialetti tedeschi nell'Alto Adige.

Considerato infine che la Serenissima di Venezia e la Chiesa nell'anno 1738 regolò l'insegnamento del catechismo nei paesi sloveni sopra Tarcento e nella Alta Valle del Torre con la disposizione che: « Sarà tenuto insegnare la Dottrina Cristiana ogni Festa di Precetto per le dette Ville Schiave in Lingua schiavona, con carità, secondo che viene ordinato nel Sinodo Patriarcale d'Aquileia », tenuto conto dell'art. 6 della Costituzione con cui: « La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche », visto inoltre l'annuncio dell'Enciclica Pacem in Terris che dichiara « grave violazione della giustizia comprimere e soffocare il flusso vitale delle minoranze e tanto più quando l'azione viene svolta per farle scomparire »;

constatato inoltre che una tenace azione della Chiesa si esprime nel Comune di Lusevera con intendimenti di assimilare e comprimere la nostra cultura, i nostri costumi tradizionali e specialmente la nostra parlata slovena rilevato che si insegna deliberatamente in tal senso i canti e le preghiere in friulano, tendenti a sradicare l'idioma e i costumi locali, premesso ed esposto ciò, lo scrivente chiede formalmente che la richiesta di ottenere la nomina di una Commissione di Studio intesa a definire, tutelare e riconoscere il nostro gruppo linguistico sia posta in discussione al Consiglio comunale.

Con osservanza

Il Consigliere del gruppo di minoranza: Guglielmo Cerno.

Lusevera, li 4 marzo 1966.